

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Praha 2008

Radka Ševčíková

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Bakalářská práce

Historie Židů ve Znojmě

The history of jewish community in Znojmo

Katedra judaistiky
Husitská teologie v kombinaci s judaistikou
prezenčně

Vedoucí práce:
Mgr. David Biernot, Th. D.

Autor:
Radka Ševčíková

Praha 2008

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Davidovi Biernotovi, Th.D., za pomoc a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Historie Židů ve Znojmě“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 17. 6. 2008

Radka Ševčíková

Bakalářská práce mapuje historii Židů ve Znojmě, od nejstarších dob, kdy dochází k jejich příchodu do dané oblasti do období druhé světové války. Jedná se o první práci psanou v českém jazyce, jenž souhrnně zpracovává dostupné materiály a soustředí se výhradně jen na danou oblast.

My bachelor Thesis is concentrated on History of Jews Community in Znojmo from the oldest ages, when they came to the area, to the 2nd World War. This bachelor thesis is the first thesis in Czech language, which processes collectively accessible materials and it concentrates purely on this area.

Obsah:

1	Úvod	7
2	Židé na Moravě	8
2.1	Kdy a jak přišli Židé na Moravu ?.....	9
3	Rané dějiny Židů ve Znojmě	11
4	Historie Židů ve středověku	12
4.1	Historie Židů v 15. století.....	15
4.1.1	Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454.....	18
4.2	Středověká synagoga.....	19
4.3	Starý židovský hřbitov ve Znojmě.....	20
5	Situace po odchodu Židů ze Znojma	23
6	Situace v 19. století	26
6.1	Židé ve Znojmě v 19. století.....	27
6.1.1	Židovské spolky ve Znojmě.....	27
7	Významné osobnosti na přelomu 19. a 20. století	31
7.1	Znojmská synagoga.....	33
7.2	Nový židovský hřbitov.....	35
8	Situace před 2. světovou válkou	35
8.1	Židé v Československé republice.....	35
8.2	Celosvětová krize.....	36
8.3	Mnichov a válka.....	37
9	Říjen 1938 ve Znojmě	37
10	Závěr	40
11	Přílohy	41
12	Literatura a prameny	51
12.1	Literatura.....	51
12.2	Internet.....	52
13	Shrnutí	53

1 Úvod

Židé odedávna byli nedílnou součástí města Znojma. Nesporné je, že významně zasáhli do jeho vývoje nejen v oblasti ekonomické, ale i kulturní. Prací soustředících se na tuto tematiku v daném regionu se mnoho nevyskytuje. Jedná se hlavně o publikace psané v němčině, ale ani těch není mnoho.

Nejpřínosnější je práce Dr. Med. Hugo Einhorna „Geschichte der Juden in Znaim“.¹ Popisuje dějiny Židů ve Znojmě, od dob, kdy se zde usazují až do situace před druhou světovou válkou. Mnoho materiálů a dokumentů o znojmské židovské obci bylo právě během druhé světové války zničeno a v archívu města Znojma se už dnes nachází jen v minimálním počtu. Dalším autorem soustředícím se na problematiku Židů ve 14. století je Karel Polesný v „Znojemští Židé ve 14. století“.²

Podrobnější zprávy o vypuzení Židů, které proběhlo v roce 1454, podává Auer J. ve „Vypuzení Židů ze Znojma“.³ Jedná se jen o kratší zprávu popisující tyto události. Další významnou publikací je od Isidora Reicha „Náhrobky židovského hřbitova ve středověku ve Znojmě“.⁴ Tato práce podrobně mapuje náhrobky nalezené při stavbě vil na místě původního židovského hřbitova. Podává obraz nejen o jejich stáří, ale překládá i texty na nich napsané v hebrejštině.

Židovskými památkami, nejen ve Znojmě, se zabývá Jiří Fiedler ve své knize „Židovské památky v Čechách a na Moravě“.⁵ Tato práce podává informace o synagoze, která stávala ve Znojmě a byla zničena za války.

Podrobnostmi o předválečném Znojmsku se zabývá Bedřich Fučík v „Říjen 1938 ve Znojmě“.⁶

---

¹ Einhorn H., Geschichte der Juden in Znaim IN: Die Juden und Judengemeinden Mahrens in Vergangenheit und Gegenwart, ed. Hugo Gold, Redigiert von Dr. B. Wachstein, Wien. Brünn 1929

² Polesný K., Znojemští Židé ve 14. století, in sborník Od Horácka k Podyjí, č.6-8, roč. V.,1927/28

³ Auer J., Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454 in: sborník Od Horácka k Podyjí, č.7-8, roč. IV., 1927

⁴ Reich I., Náhrobky židovského hřbitova ve středověku ve Znojmě, Chevra Kadiša ve Znojmě, Znojmo 1932

⁵ Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992

⁶ Fučík B., Říjen 1938 ve Znojmě, In: Nacistická okupace Znojemska. Znojmo 1979, 4-8

Všechny zmíněné práce však přinášejí jen kusé informace, chybí zde publikace jenž by se snažily v sobě zahrnout všechny dostupné materiály. V této problematice je tedy zde stále dostatek volného prostoru pro zpracování studií na toto téma, jenž by mohly zkomparovat získané informace v celostátním měřítku se stavem ve znojemském regionu.

Cílem této práce je tedy na základě archivních materiálů a dostupných publikací zmapovat průběh dějin Židů ve Znojmě.

V prvních kapitolách se budeme zabývat obecně dějinami Židů na Moravě a poté v následujících kapitolách bude pozornost zaměřena na konkrétní oblast Znojma.

2 Židé na Moravě

Vedle Čechů a Němců žila na Moravě od pradávna také menšina Židů. Řídili se zákony, vydávanými vrchností. Žili uvnitř křesťanských obcí, ale odděleně v tzv. židovských ulicích (pozdější název ghetto), nebo vytvořili politické židovské obce. Ty měly vlastní správu. Zpočátku byla tato politická obec totožná s kulturní obcí, později však došlo k odloučení a každá sledovala svůj vlastní vývoj. Úzká spojitost však zůstala zachována, což dokazují náboženská pravidla a předpisy, která se týkají každodenního života, ale také společného soužití v ghettu.

Ostatně pro vrchnost bylo toto řešení organizační struktury pravděpodobně nejvhodnější alternativou, neboť mohli Židy díky tomuto systému, paušálně zdanit aniž by se starali o detaily. Ty si řídili Židé mezi sebou. Přičemž brali ohled při zdanění na individuální případy, vedoucích k dalekosáhlým sociálním aspektům.

V Mikulově se nacházelo sídlo zemského rabinátu a také rabínská vysoká škola. To trvalo až do otevření královského města po r. 1848, kdy Mikulov platil za náboženský středobod moravského židovstva.

Naproti tomu Břeclav spíše hrála roli "světskosti", neboť některé organizátorské iniciativy, jako převzetí správy moravsko-židovské zemské podstaty (*Landesmassafondes*), vychází právě z Břeclavi.

Po roce 1848 zůstalo sídlo zemského rabinátu v Mikulově, ačkoliv se tato obec následkem odstěhování svých obyvatel podstatně zmenšila. Tyto aktivity, které do r. 1848 vycházeli z Mikulova byly přemístěny do Brna⁷.

2.1 Kdy a jak přišli Židé na Moravu?

Plně spolehlivé informace k dispozici bohužel nemáme. Wolny⁸ uvádí jako jeden z nejstarších důkazů existence Židů na Moravě město Pohořelice kde je nápis, jenž říká, že zde byl kolem 6. století postaven templ. Dle Hugo Golda⁹ je tato teze vyloučena, protože první zmínky o Pohořelicích jsou až z 11. století. Je tedy nemožné, aby došlo ke stavbě o století dříve, než-li vůbec bylo založeno samotné město. Z detailního rozboru později Gold zjistil, že tento nápis nepochází od Židů.

Nezpochybnitelným ovšem je tzv. Raffelstättenský celní řád z roku 906. Dokládá obchodní kontakty Židovských kupců na Moravě.

Jedná se tedy o vůbec první existující dokument, ve kterém jsou uvedeni Židé na Moravě. A dle H. Golda se jedná o první písemný doklad existence Židů v Moravském a Dolnorakouském prostoru.

Také není vyloučeno, že jednotliví Židé přišli do této oblasti již s Římany. Jasný důkaz tohoto tvrzení ovšem neexistuje.

První velká imigrační vlna byla následkem křížových výprav. Židé byli zabíjeni v mnoha velkých obcích v Rakousku a Německu. Už při první výpravě docházelo k masakrům téměř ve všech židovských obcích, kudy tzv. křižáci táhli, neboť se mezi nimi rozmohl názor, že je zbytečné táhnout do Svaté země, když vrazi Ježíšovi jsou zde po ruce. Časté byly sliby jednotlivců, že nepotáhnou dál, dokud nezabijí alespoň jednoho Žida.

---

⁷ Juden in Mähren, Judengemeinden in Südmähren, Zusammengetragen und verfasst von Gerhard Hanak, s. 6

⁸ Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, Brünn 1837

⁹ Gold H., Geschichte der Juden in Znaim, in :Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929

Záminkou k pogromům byla tradiční obvinění ze znesvěcení hostie a z rituální vraždy¹⁰. Důvodem k nepokojům jistě nebyla jen náboženská horlivost. Ta sloužila spíše jen jako záminka aktérů, kteří toužili po pozicích, jenž právě Židé zastávali.

V této pro Židy těžké době jich mnoho, kteří se chtěli zachránit od pogromů, uprchlo na východ, do Čech a na Moravu. Tito Židé, jenž prchli z Německa měli německá jména. Díky tomuto spojení můžeme dnes učinit přibližný odhad doby, kdy k přesídlení došlo. Spousta tehdejších původních jmen Židům zůstala.

Již z 12. století máme doklady o židovské obci, která se nacházela kolem hradu v Brně, Olomouci a Hradišti. Ze století 13. již existuje více dokladů.

Roku 1254 vydal král Přemysl Otakar II. privilegium Židům, ve kterých se hovoří o tom, že jim propůjčuje ve všech svých zemích určitá práva a svobody¹¹. Tato statuta judaeorum, jenž se stala základem židovského zákonodárství v Čechách a na Moravě až do konce 18. století časem nabyla i mezinárodního uplatnění.

Statuta judaeorum vyhlásila ve třiceti dvou krátkých paragrafech základní zákony, které pevně stanovily poměr Židů k panovníkovi, omezovaly jejich styk s křesťanským obyvatelstvem a určovaly zásady platné pro značně autonomní správní a soudní praxi uvnitř židovských obcí. Privilegium definovalo právní postavení Židů takto: jsou bráni jako přímí poddaní krále, který jim zaručuje ochranu, přislibuje svobodu náboženského života a povoluje obchodovat s penězi. Za tuto slíbenou ochranu byla povinna židovská obec platit králi daně (dle potřeby i další dávky) a poskytovat půjčky. Statuta judaeorum tedy chápou útokem proti Židům jako útok proti královské komoře. Dále ustanovují, že člověk, který zabije Žida, má být potrestán ztrátou jmění, ten kdo ho zraní nebo zbije, musí platit vysokou pokutu do pokladny královské komory a navíc odškodné postiženému. Přemysl zakazoval Židy usedlé v království nutit ke křtu a odmítal paušální obviňování z rituální manipulace s lidskou krví a z rituálních vražd.

Židovským obchodníkům toto privilegium zaručovalo volný přechod hranic, přikazovalo jim platit clo a určilo pravidla židovskému obchodu s penězi.¹²

---

¹⁰ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s.47

¹¹ Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Jüdischen Verlag, Brünn 1929, str.7,8

¹² Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 36

Židům však byly vedle zaručených práv také nařízeny povinnosti. Byli např. nuceni přispět čtvrtinou k vylepšení městského opevnění.

Židé tedy na jedné straně požívali zvláštní ochrany, ale mimoto můžeme s jistotou říct, že na ně byli kladeny neustálé požadavky, jenž byly vyšší než u křesťanů.

Na venkově dochází k usazování židovského obyvatelstva až později.

Dalším důvodem k přílivu Židů na Moravu byla tzv. „krvavá hostie“, která se objevila v Pulkau. Ta vedla k židovskému pronásledování v Dolním Rakousku, které sahalo až na jižní Moravu. Do této doby spadá i datace vzniku vesnických židovských obcí na Jižní Moravě.

K další přistěhovalecké vlně došlo, když markrabí Jan, r.1420 nechal vypudit Židy. Záminkou pro vyhánění se mu stalo křivé obvinění ze spolčení s husity.

K opětovnému přílivu cizích uprchlíků na Moravu, tentokrát z východu, vedlo povstání Bohdana Chmelnického a války kozáků s Polskem r. 1648-1665. Vzpomínkou na tuto smutnou etapu v dějinách nám jsou židovská příjmení jako: Pollak, Polacek, Krakauer, Lemberger, která se na Moravě často vyskytují.

Důsledkem poslední vlny přistěhovalců na Moravu byl odsun Židů z Vídně a Dolního Rakouska r. 1670. K největšímu přílivu došlo v Mikulovicích. Existuje doklad o tom, jak kníže Dietrichstein přijal 80 Židovských rodin.

3 Rané dějiny Židů ve Znojmě

Znojmo patří mezi města s jedním z nejstarších osídlení na Moravě¹³ a z nejstarších dokumentů zde můžeme vysledovat historii Židů až do roku 906¹⁴. Hrad byl postaven kolem r. 1048, z čehož vyplývá, že Židé se zde nacházeli již v těchto raných dobách naší historie.

Tehdy Znojmo sestávalo z hradu, které bylo sídlem knížete Znojemského a jeho družiny. Břetislav I. rozdělil r. 1056 Moravu mezi své tři syny. Nejmladší z nich, Konrád se

---

¹³ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in :Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str.54

¹⁴ Einhorn H., Chronik der jüdischen Gemeinde in Znaim, Basel,s.9

stal prvním knížetem Znojemským. Pod hradem se nacházelo podhradí, jenž neslo název „Jáma“¹⁵ a ještě dnes je lidovým označením pro staré město. „Jáma“ byla místem, kde žili řemeslníci a obchodníci a také Židé.

Kromě jednotlivých dvorů existovaly v oblasti dnešního města i následující vesnice: Culchov (naproti dnešní Vídeňské ulici), Chegost (pravděpodobně areál Kovářské a Zámečnické ulice), Ugezdez (osídlení kolem Mikulášského kostela, spodní část vesnice kolem kaple sv. Václava vznikla v letech 1040-50, v době kdy byl kostel sv. Mikuláše postaven jen jako kaple) a Bala (kolem kostela sv. Michala).

4 Historie Židů ve středověku

19. září 1226 propůjčil král Přemysl Otakar I. Znojmu městské právo. Důsledkem bylo spojení všech výše jmenovaných vesnic do jednoho města a došlo k přeskupení převážně německého obyvatelstva. Češi sídlili v oblasti kolem kostela sv. Michala (postaveném v r. 1103), v tzv. České uličce. Naproti tomu Židům náležela oblast sahající od tohoto kostela až do dnešní Veselé ulice, která se roku 1330 jmenuje platea judeorum.

O Židovské uličce nás informuje darovací listina z 5. srpna 1330, ve které Minoritský klášter odstoupil část své zahrady, (od nového choru čtvrtého pilíře až ke zdi, ležící proti židovské ulici a oddělující zahradu židovskou od minoritské a pak dále místo až k věži stojící u Židů) ženskému klášteru sv. Kláry (klariskám). Důvodem bylo, že ložnice dormitáře jeptišek, přiléhaly těsně k hradební zdi, takže přecházející strážé jim nahlížely do ložnic a rušily je. Přitom si minorité vymínili, že klarisky nebudou stavět žádné budovy ani kaple, ani u kůru ani u sakristie. A budou dávat pozor, aby se zeď nebořila. Jako hranice byla určena ulice zvaná Židovská (Vicus Judaeorum, židovská čtvrť, od r. 1523 nazvaná Platea Judaeorum¹⁶). Dále bylo požadováno, aby židovská branka byla zavřená (existovala ještě také horní židovská branka). Východ pro Židy měl být zřízen u čtverhranné věže. Klarisky obdržely klausuru (uzavřené místo k vyjití) od hradební zdi u věže až ke zdi svého kláštera.

---

¹⁵ viz. příloha obr. 1

¹⁶ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-4-12], dostupný z <http://znojmocity.cz>

Na nové zdi se mělo zřídit opevnění s ochozy, aby tu mohly stráže za válečného času konat hlídku¹⁷. Vedle kláštera sv. Kláry byla Židovská škola.

Právě o výše zmíněnou zeď vznikl spor r. 1390 mezi Židy a klariskami. Byl rozsouzen ubrmanským soudem Mikuláše z Hostěradic a Engelprechta Goltschmida, znojemského měšťana takto: „*Židé mají tu zeď stavěti na svůj náklad a také opravovati, vodu ode zdi odváděti na stranu kláštera. Abatyše může do zdi stavěti a Židé nemají ji v tom brániti, ovšem ani klášter nemá práva požadovati od Židů nějakého úroku*“.¹⁸ Židovskou obec zastupoval Žid Leser z Jemnice, Abraham Schastlein. Tam, kde byly na začátku století Otakarovy školy, měli Židé synagogu a hned u ní vlastní lázeň (dnešní Veselá ulice č. 3).

V letech 1336-38 postihla švábské, francké a alsaské židovské obce vlna pogromů nazývaná podle jejich vůdce Armledera¹⁹. Pogromy se dotkly i českých zemí, které byly zasaženy jen částečně. Pro údajné znesvěcení hostie vypukly r. 1337 pogromy v Čáslavi a Jindřichově Hradci, r. 1338 také v Kuřimi, Jemnici, Třebíči a Znojmě²⁰.

Co bylo příčinou vraždění vyvolaného Armlederem, nebylo jasné ani jeho současníkům, a tak kronikáři vedle vágního důvodu „náboženské horlivosti“ uvádějí snahu zmocnit se židovských peněz²¹.

V roce 1349 propukla morová epidemie, která vedla v celé Evropě a také na Moravě k pronásledování Židů, ve kterém byli obviněni z otravy vody ve studních²². Židé byli obviňováni ze spolku s muslimany a že tedy jsou původci moru. Nařčení byli nikoliv jednotlivci, ale všichni Židé, a tato varianta „světového spiknutí“ byla ideovým motivem nejhroznější vlny násilí, jakou zažili Židé v německé jazykové oblasti až do 2. sv. války. V důsledku této pohromy nastal exodus zbylých obyvatel západoevropských ghett do méně

---

¹⁷ Polesný K., Znojemští Židé ve 14. století, in sborník Od Horácka k Podyjí, č.6-8, roč. V.,1927/28, s. 104

¹⁸ Polesný K., Znojemští Židé ve 14. století, in sborník Od Horácka k Podyjí, č.6-8, roč. V.,1927/28, s. 104

¹⁹ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 32

²⁰ Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha

²¹ Graus F., Židovské pogromy ve 14. století – Černá smrt in B. Martina, E. Schulin (ed), Židovská menšina v dějinách, Olomouc 1997

²² Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 54

zaldněných oblastí Evropy. Právě na Moravu se uchýlilo mnoho Židů prchajících z Německa²³.

I přes trvalé ohrožení života a majetku, nabývala židovská obec ve Znojmě ve 14. století na významu.

Jedním z učenců, jehož jméno v tehdejší židovstvu požívalo velkého významu byl Rabi Morchels ze Znojma. Byl velkou autoritou v dílech tehdejší doby²⁴.

V té době byli Židé tzv. servi camerae, sluhové královské komory, a proto vyňati z práva městských úřadů, zejména rychtáře a zemské rady²⁵. Prvním českým králem, který poprvé označil Židy za servi camerae byl Karel IV. I když byl k Židům spravedlivý a chránil je před přehmaty pánů i lidu, zacházel s nimi, po tehdejší zvyku, jako se zbožím: zastavoval je, platil své dluhy na jejich úkor, rušil dlužní úpisy apod²⁶.

Všechna moc nad nimi byla vyhrazena přímo králi a tím v první řadě královskému podkomoří. Ten jim dosazoval vlastního rychtáře, nazývajících se judex judeorum. Někdy však existuje i zmínka o magister judaeorum, což však se zdá, že je jen jiný titul pro tentýž úřad. Ten mohl zastávat jak křesťan, tak Žid.

V r. 1334 byl židovským rychtářem kramář Stanislav, nejbohatší znojemský měšťan. Jeho majetek odhaduje rejstřík z roku 1336 na 166 hřiven.

Židé již v té době půjčují na úrok. Půjčovali nejen měšťanům a šlechtě, nýbrž také bohatým, ale nehospodárným duchovním vysokým hodnostářům, ba dokonce klášterům.

Tak již roku 1334 rozhodoval Stanislav ze Znojma a purkrabí Hynclík spor, který měl Žid Beneš ze Znojma a mnišky z Kounického kláštera. Diskrétní věřitel jim půjčil jistý obnos a byly nyní odsouzeny dluh zaplatit. Tak mu prodali vesnici Díškovice a ten ji prodal dál Louckému klášteru.

---

²³ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 32, 33

²⁴ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 55

²⁵ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-4-12], dostupný z <http://znojmocity.cz>

²⁶ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 36

Roku 1390 se uvádí jako rychtář znojemských Židů, Žid Lazar čili Leser z Jemnice.

Mezi bohaté Židy patřil Abraham ze Znojma. Ten koupil roku 1386 od Jakubovských vesnici Damnice. Ještě větší peněžní obchody provozoval Lazarus. Původně pocházel z Jemnice, ale přesídlil do Znojma a zde se stal židovským rychtářem. Roku 1378 vznášel námítku proti odevzdání statku v Liděřovicích Kateřinou z Liděřovic dceři Anně²⁷.

Při větších peněžních převodech dochází ke spojování více Židů v konsorcium, aby bylo dosaženo většího kapitálu.

Roku 1386 prodal křížovník Filip a jeho bratr Jimramek z Jakubova ves Dunajovice znojemským Židům Rachymovi a Lazarovi s polnostmi, lesy, tvrzí a vinicemi²⁸.

4.1 Historie Židů v 15. století

Židé v Čechách sdíleli s ostatními obyvateli království všechny těžkosti i válečné útrapy, které postihli Židy v 15. století. Jejich obce se téměř vylidnily, zhoršilo se jejich právní postavení, přesto se jim ale v průběhu husitských bouří i v čase jejich doznívání dařilo o něco lépe než Židům na Západě Evropy a v sousedních zemích (zde byli Židé vyhnáni z Francie a od poč. 15. stol. byla postupně ukončena existence většiny důležitých obcí v Rakousku a Německu).

V letech 1431 – 1433 byly na Basilejském koncilu potvrzeny všechny starší protizidovské zákony. Brzy nato, v letech 1453-55, zažili Židé ve Slezsku masové vraždy a vypovězení.

Také na Moravě žili Židé až do husitských válek v porovnání s jinými zeměmi téměř klidně. Ještě roku 1421 se sem mohli uchýlit obyvatelé rakouských ghatt vyhnáni Albrechtem II. a založit v blízkosti rakouských hranic nové obce²⁹.

Dějiny Znojemských Židů v 15. století vykazují jejich rozpětí, jak početně tak zejména finančně, jež při obecné nenávisti vedlo až k vypuzení Židů ze Znojma roku 1454.

---

²⁷ Polesný K., Znojemští Židé ve 14. století, in sborník Od Horácka k Podyjí, č.6-8, roč. V.,1927/28, s. 106

²⁷ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-4-12] ,dostupný z <http://znojmcity.cz>

²⁹ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 48

V tomto období dochází ke zvětšení židovské obce a nárůstu jejich obyvatel. Důvodem je vlna přistěhovalců z Dolního Rakouska v letech 1417, 1427, 1428, 1435.

Roku 1401 vypukla ve Znojmě proti Židům pravá bouře, kterou utišil markrabí Prokop za pomoci purkrabího Hynka z Kunštátu.

Nemile se dotklo znojemských Židů nařízení Václava IV. z roku 1411, kterým bylo ustanoveno, že všechny dluhy u židovských věřitelů, které jsou starší deseti let, mají být považovány za zaniklé a neplatné.

Dochovaly se zprávy z počátku 15. století, dle kterých dnes můžeme usuzovat, že židovská obec zažívala v té době značný hospodářský rozvoj.

„Židé Aysack a Rachym měli dům v 1. městské čtvrti, odhadnutý na 5 hřiven a pole a vinice v ceně 11 hřiven, mlýn o 6 hřivnách. Ve 2. čtvrti Židé Josef před ním Myruš a Nachym také dům v ceně 5 hřiven. Ve 4. čtvrti malý domek v ceně jedné hřivny Rybl, Isák o 3 kopách, David žid z Reci měl lázeň-před ním Rachym a po něm Žid Ruben, jež byla ceněna na 6 hřiven. Vlastní židovská lázeň byla oceněná na 14 hřiven.

Domy u sv. Michala patřily Židům dva: jeden měl Pörl v ceně 1,5 hřivny, druhý David o jedné hřivně. Avšak židovský majetek najdeme i mimo vnitřní město. Před Horní branou měl domek Süsser v ceně jedné hřivny, jiný Lazar Mušonů v téže ceně“.³⁰

Absence rejstříku židovského majetku nacházejícího se v Židovské ulici vychází z toho, že nepodléhal městskému zdanění.

V úředních záznamech je přesně poznamenán obchod s půjčkami (*Darlehensgeschäfte*), jež nám blíže osvětlí rozsah peněžních obchodů tehdejších Židů s obyvateli města, šlechtou a rolníky.

Tak je v knize z roku 1417 mezi jinými uveden i Radgym Polonar, jenž půjčoval peníze markrabímu Prokopovi. Nalezneme zde také zmínku o Morchelovi zvaném jako rabi Maschlein.

Z živností této doby je zde zmínka o vazačském a výčepním mistru, o řezníkovi se nenachází poznámka žádná. To souvisí se zákazem prodeje masa, jenž dal Židům roku 1401

---

³⁰ Polesný K., Znojemští Židé ve 14. století, In: sborník Od Horácka k Podjíví, č.6-8, roč. V., 1927/28, s. 106

markrabí Prokop. Příčinou tohoto opatření byla rozepře mezi židovskými a křesťanskými řezníky, následkem čehož byl zjednan nový pořádek zavedením jednotných cen za maso. Doposud však byli židovští řezníci levnější, než křesťanští. Hlavním důvodem této pře byl konkurenční boj, ve kterém hrálo roli prodejní místo Horního náměstí³¹, kde se maso nabízelo. Židé se chtěli pokusit prodávat své maso na Hradišti, když přístup na Horní náměstí jim byl odepřen, ale ani toto jim však povoleno nebylo.

Když v roce 1421 začali na Moravě husitské války, pobýval zde císař Zikmund 23 dní s celým dvorem, během března roku 1421. K závěru svého pobytu si vypůjčil od města jistý obnos peněz. Nakonec však uvalil svůj dluh vůči Znojmu na Židy, jenž obývali královská města: Brno, Olomouc a Znojmo. Většinu měli zaplatit právě Židé ve Znojmě³².

Vévoda Albrecht se v dubnu 1422 oženil s Alžbětou, teprve 13-ti letou dcerou císaře Zikmunda. Místo slíbeného věna dostal do zástavy Znojmo, Budějovice, Pohořelice, Jemnici a Jihlavu. Města, ve kterých žila poměrně bohatá židovská obec. Císař Zikmund dokonce brzy Albrechtovi přenechal správu celé Moravy. Albrecht II. Habsburský, v letech 1437 – 1439 král český, neměl Židy v lásce, tak se stalo, že je roku 1426 vypověděl z Jihlavy³³. Také snížil úrokovou míru a zakázal peněžní lichvu.

19. července 1453 vydal král Ladislav v Brně privilej, dle které je stanovena úroková míra pro půjčky u Židů, a sice týdně na 0,5 groše z 1 kopy grošů, což se rovná asi 43,3%.³⁴

Ve Znojmě jsou v tomto období zaznamenány již dlouho trvající neshody mezi Židy a městem. Důvodem jsou hlavně peníze, které byly od Židů půjčené a neochota tyto dluhy vrátit. K vyřešení této situaci pověřil Ladislav Pohrobek Beneše z Boskovic (v roce 1453). Ten shledal, že Židé jsou v právu a král nařídil obyvatelům Znojma své dluhy splatit. Vyprosili si prodloužení termínu a srážku úroků, přesto však k zaplacení nedošlo.

---

³¹ viz. příloha, obr. č. 2

³² Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str.55

³³ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 48

³⁴ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-6-12], dostupný z <http://znojmocity.cz>

Začátkem roku 1454 se v Brně na zemském sněmu, kde je přítomen král objevuje poselstvo ze Znojma s výtkami proti Židům.

Dalším pokusem vyprosit si u krále nápravu situace byla výprava ke králi, jež sestávala ze znojemských měšťanů a probošta z Hradiště. Ti přináší mladému králi dary. Tak se stalo, že jim koncem února 1454 potvrzuje, že termín k zaplacení dluhů bude prodloužen a město mělo vyrovnat jen hlavní dluh. V květnu však přichází znojemští opět, aby si stěžovali na Židy.

V této době horlivě štvál františkánský mnich Kapistrano (1386 – 1456) na Jižní Moravě proti Židům. Pocházel z oblasti na jihu Střední Itálie (Abruzzi), procestoval téměř celou Evropu a kázal proti Turkům, Husitům, kacírům, ale zvláště proti Židům, které nechával náhodně upálit, např. ve Wroclavi a Krakově³⁵.

Těžko se dá soudit, zda byl Ladislav inspirován právě Kapistranem³⁶, ale faktem je, že když znojemští opět přichází za králem a stěžují si mu na spory mezi dlužníky a věřiteli v jeho královských městech a chtějí aby je radikálně urovnal tím, že Židy vyhostí. Tak dochází, stejně jako ve všech královských městech, také ve Znojmě 25. června 1454 k příkazu vypuzení Židů.

4.1.1 Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454

Dle výše zmíněných zpráv o situaci ve Znojmě nás tedy nepřekvapí, když roku 1454 v den sv. Jakuba uděluje král Ladislav městu Znojmu privilej, dle které měli veškeří Židé se svým majetkem město Znojmo do sv. Martina opustit³⁷.

V listině, vydané 25. července roku 1454 v Praze čteme: *„Ladislav, král český a uherský, vévoda Rakouský poznal těžkosti, jež měšťané města Znojma a jejím obyvatelům od židů ve Znojmě usedlých byly způsobeny, čímž přišli do veliké chudoby a zkázy a ještě třeba*

---

³⁵ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 54

³⁶ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s.48

³⁷ Auer, J., Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454, in: sborník „ Od Horácka k Podýjí “, č.7-8, roč. IV., 1927, s.109

do větší chudoby a k větším škodám mohli by přijíti, uděluje tu milost měšťanům, obci a obyvatelům ve Znojmě, že je jako král český a markrabě moravský zbavuje všech židů tím způsobem, že všichni židé a židovky ve Znojmě, staří i mladí žádného nevyjímaje majetku, mají opustiti Znojmo do příštího sv. Martina. Též měšťané ve Znojmě, obec a její obyvatelé mají těmto židům, kteří u nich bydleli a se odstěhovali vypůjčený obnos, který jim ještě dluží zaplatiti podle obsahu milosti, kterou jim král Ladislav ohledně židovského dluhu udělil. Znojemským měšťanům mají připadnout veškeré židovské domy, lazebny, synagoga a hřbitov, na věž mají dosaditi křesťany a židy do těchto nebo jiných domů více nepouštěti. S těmito domy mají jednat podle potřeb města. Znojemští měšťané jsou ale povinni králi Ladislavu, jeho dědicům a nástupcům platiti každoročně tentýž úrok a daně jak jich židé platili do královské komory a to 40 kop grošů obyčejných, běžné měny na Moravě, polovinu na sv. Jiří a polovinu na sv. Havla“.³⁸

Židům tímto tedy byla odňata možnost stát se majiteli domů ve Znojmě.

Jaká mizérie tehdy vládla, můžeme posoudit z toho, že Znojemští přes tuto velikou milost, které se jim od krále dostalo, neplatili poplatky z židovských nemovitostí. Již v příštím roce 1455 v úterý po sv. Šimonovi a Judovi upomíná král Ladislav Znojemské:

„Opatrni wiernii milii Jakoz wam dopustili abysstese w domy zidowske umazali a ge prodali a wy k placzenii a danii wsswch poplatkuow kterez zide dawali su podwolili stese y zpraveni sme ssiroze ze byste tiech poplatkuow mnohoumenssowali protéct od was zadame przisnie przikazugicz aby sste wsseczky poplatky kterez su zide dawali od starodawna uplnie a bez umenssenie platili acz chcete przii milostech wam od na uczinienych zachowani byti.“³⁹

4.2 Středověká synagoga

Původně stávala ve Veselé ulici č. 3. Byla neznámého stáří a po odchodu Židů r. 1454 byla nejprve ihned změněna na faru kostela sv. Mikuláše^{41a} o rok později přeměněna na křesťanskou kapli sv. Bernardina, kterou vysvětil světicí biskup Wilhelm z Olomouce.

Po rozšíření Lutherova učení v 16. století si ji protestanté přeměnili na svoji modlitebnu. A koncem téhož století dochází k dalším změnám a její prostory jsou určeny, aby

³⁸ listina z roku 1454, archiv města Znojma (Originál psán v němčině na pergameni)

³⁹ Auer, J., Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454. In: sborník od Horácka k Podyjí, č. 7-8, roč. IV., 1927, s. 109

sloužily nejprve jako zbrojní sklad a krátce na to jako sladovna. Počátkem 17. stol. byla přestavěna na obytné stavení.

Dnes tvoří budova synagogy zadní trakt tehdejší Otakarovy školy. Vpravo od vchodu vedou nízké dřevěné schody k dvoupatrové přístavbě, která vznikla až později. Avšak tato část školy odpovídá svým způsobem provedení starým měšťanským domům. Zachovala se zde jen židovská lázeň. Synagoga jako taková pravděpodobně beze stopy zanikla.

4.3 Starý židovský hřbitov ve Znojmě

Středověký hřbitov neznámého stáří býval mimo hrazené město, jižně od dnešního Náměstí Svobody, mezi ulicí Na valech a městskými hradbami.⁴²

Tyto hroby z kamenných desek byly nalezeny u až b⁴³ v domě na náměstí Svobody číslo 8 a v r. 1869 byly ve Velké Michalské ulici nalezeny kosti a již nečitelné náhrobky (nyní na nově založeném žid. hřbitově z r. 1868).

Židé měli tedy svůj hřbitov v blízkosti a východně od svého bydliště a poblíže templu na konci Velké Veselé ulice, stejně jak bývalo zvykem i u křesťanů, kteří měli své hřbitovy kolem svých kostelů uvnitř tehdejšího obvodu města. Výstavbou hradeb v r. 1260 byl židovský hřbitov přeložen vně hradeb, a to Na valech, kde se dnes nacházejí vily číslo 5-15.

Zde byl při stavbě vily č. 11 v r. 1929 nalezený náhrobek z r. 1256.⁴⁴

Pochází tudíž z prvních let založení tohoto hřbitova před stavbou hradeb. Tento náhrobek je jedním z nejstarších v originálu zachovaných dokumentů města Znojma.

Tohoto hřbitova bylo používáno do r. 1454. Ve středověku, jež bylo k Židům nepřátelské, došlo k vypuzení Židů také ze Znojma a hřbitov Na valech přešel do majetku města, jež zde založilo louky a zahrady.

---

⁴⁰ Fiedler, J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992, s. 179

⁴¹ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str.54

⁴² Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992, s. 179

⁴³ viz. příloha, obr. č.3, polohopisný plán

⁴⁴ viz. příloha, obr. č. 4

Roku 1851 začíná znovuosídlení Židů města Znojma. K založení nového hřbitova na hranicích městského obvodu, u silnice vedoucí do Únanova, došlo v r. 1868. Podle nalezených listin tehdejšího správce matriky učitele Jindřicha Bartha byli v místě zemřeli v letech 1859-1868, jichž bylo 23, převezeni většinou do svých dřívějších bydlišť jako do Šafova, Písečné, Miroslavi, Třebíče, Mikulova a j.

V roce 1804 bylo nalezeno několik náhrobků na bývalém židovském hřbitově (na pozdějších pozemcích Teltscherových), a to z roku 1334, 1405, 1406, 1410 a 1429. Co se s nimi stalo, není známo.

V r. 1869 byly nalezeny ve Velké Michalské ulici kosti a náhrobky se zvětralým nečitelným písmem hebrejským. Ty byly opět pochovány na novém, v r. 1868 založeném nynějším židovském hřbitově, u silnice do Únanova, dne 21. dubna 1869.

Ještě čitelné náhrobky byly postaveny podél zde zřízeného obelisku.

Při stavbě vil Na valech⁴⁵ byly v roce 1912 nalezené náhrobky, jenž pocházejí z let 1256, 1284 a 1306, nalézající se v lapidáriu městského muzea. Při stavbě vily č. 11 Na valech v r. 1929 byly nalezeny též náhrobky⁴⁶ s neobyčejně dobře čitelnými nápisy a letopočty. Za tuto neobyčejnou zachovalost vděčíme zřejmě okolnosti, že Židé v r. 1454, kdy museli Znojmo opustit, obrátili náhrobky písmem dolů a tímto způsobem je uchovali před ničivými povětrnostními vlivy, což dokazují též dobře zchovalé kosti. Některá torza se ale nacházela již dříve. Staré publikace píše o objevech kamenů s hebrejskými nápisy například při zdění sklepů v některých znojemských domech nebo ve zdech bývalého kláštera klarisek.

Předseda židovské náboženské obce dr. Heřman Wolfenstein zakoupil tyto náhrobky teprve po dvouletém vyjednávání s vlastníkem pozemku. Rada náboženské obce se usnesla v r. 1931 společně s přednostou spolku Chevry Kadiši o postavení náhrobků na důstojném místě, přístupném a viditelném pokud možno v blízkosti místa, kde byly nalezeny, aby vyhovovala také přání státnímu památkovému úřadu. Předseda spolku Chevry Kadiši vypracoval příslušný návrh. Nejlepším místem, jenž by vyhovovalo všem požadavkům a žádaným podmínkám a skýtajícím též dostatečnou ochranu proti povětrnostním vlivům

---

⁴⁵ Viz. příloha, obr.č. 10, 11

⁴⁶ viz. příloha obr. č. 5, 6, 7

sloužila vnější stěna templu na Divišově náměstí⁴⁷ naproti vchodu z ulice do Gránic. Zmíněný podrobný návrh byl schválen radou náboženské obce při komisionelním ohledání na samotném místě dne 20. prosince 1931. V zájmu nejrychlejšího provedení tohoto pietního díla uhradil spolek Chevra Kadiša všechny výlohy.

Pětice středověkých náhrobků byla také ve dvacátých letech uložena jako památník do zdi dnes již neexistující znojmské synagogy na náměstí Svobody (dříve Divišovo). Těsně před válkou tak historikové měli k dispozici třicítku kamenů. Třetina z nich se do dnešních dnů nedochovala

Práce byly kamenosochařem Antonínem Reichlem ukončeny dle návrhu dne 22. března 1932.

Německý překlad hebrejských nápisů pořídil znojmský rabín pan prof. Dr. Kahan.

Druhý náhrobek z roku 1387 nám sděluje o zavraždění Judity⁴⁸, prostřední kámen z r. 1390, o zavražděném rabi Elijahu-ovi.⁴⁹

Co se týče letopočtů vyrytých černě do mramorových bílých desek nad kameny, pocházejí tyto náhrobky podle pořadí z let 1256, 1387, 1390 a 1395.

S výjimkou prvního náhrobku jsou letopočty udány dle článku prof. Dr. Kahana.⁵⁰

U prvního náhrobku z r. 1256, je uveden jako den úmrtí 12. Adar. Rok 5016= 9.února 1256.

Tento rok je důležitý jak z historického hlediska nejen pro Znojmo, ale i pro dějiny Židů na Moravě vůbec. Pro Znojmo dokazuje tento letopočet 1256, že Židé zde již bydleli v době Přemyslovců a že svůj hřbitov měli již před opevněním města Znojma provedeném v r. 1260 králem Otakarem II.

Tento náhrobek z r. 1256 patří mezi nejstarší, z dosud nalezených na Moravě. Tento pomník z náhrobků z bývalého hřbitova byl odevzdán jménem spolku Chevry Kadiši do opatrování a k stálému udržování židovské náboženské obci.

---

⁴⁷ viz. příloha obr. č. 8

⁴⁸ viz. příloha, obr.č. 9

⁴⁹ viz.příloha, obr. č.5

⁵⁰ Kahan, Náhrobky ze 14. století ve Znojmě, otištěné v Měsíčníku pro dějiny a vědy Židovstva, ročník 73. z r. 1929.

Větším souborem středověkých židovských náhrobních kamenů se v České republice může pyšnit už jen Brno a Praha⁵¹.

Dnes jsou tyto náhrobky podrobeny pečlivému zkoumání.

5 Situace po odchodu Židů ze Znojma

Poté, co Židé opustili město byla židovská ulice z radosti nad jejich odchodem pojmenována ulicí Veselou⁵². Dle Golda však existuje ještě jiné možné vysvětlení tohoto názvu. V listinách z roku 1670 je tato ulice též nazvaná Veselou⁵³, neboť zde žili tzv. „veselé dámy“, čímž byly míněny prostitutky. Již za doby ghetta zde byly nevěstince. Dovídáme se o nich ze Znojemských knih, ve kterých byly zaznamenávány účty. Již za císaře Zikmunda jsou v nich uvedeny položky za noční výlety krále a jeho doprovodu za „veselými dámami“ do židovské ulice, jenž hradilo město.

Po vyhnání však Židé nešli daleko. Usadili se v blízkých městečkách: Šafově, Miroslavi, Krumlově, Jemnici a jinde, kde založili své náboženské obce⁵⁴

Od té doby nebylo ve Znojmě Židů usedlých. Teprve Ferdinand II. udělil Židům roku 1629 právo nákupu na znojemských trzích. Až do roku 1851 se nemohl ve Znojmě žádný Žid usadit, přesto však Židé figurují v daňových soupisech.

Pravděpodobně se jednalo o privilegované rodiny, které mohli bydlet v různých čtvrtích města. Ghetto ve Znojmě již více neexistovalo.

Přechodný pobyt Židů v královských městech byl povolen jen za účelem návštěvy jarmarku a týdenního trhu (*Wochen- und Jahrmärkte*). Dovolena doba, kdy se tu Židé mohli zdržovat byla 3 dny. To umožňoval privilej císaře Ferdinanda III. (1657). Naproti tomu císař Leopold I. (1659) zvýšil denní mýtné a poplatky za místa. Proti tomu se však postavilo město Brno, Olomouc, Znojmo a Jihlava a podali námitku, ta však neměla většího úspěchu.

---

⁵¹ Reich, I. Náhrobky židovského hřbitova ve středověku ve Znojmě, Chevra Kadiša, Znojmo 1932

⁵² Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-6-12], dostupný z <http://www.znojmocity.cz>

⁵³ viz. příloha, obr. č. 12, 13

⁵⁴ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 57

V dějinách moravských Židů hrálo Znojmo významnou roli, neboť se zde konal moravský zemský sněm v klášteře Františkánů. (dříve Minoritský klášter) 12. února 1600. Zde byla stanovena roční daň na hlavu pro Židy na 12 grošů.

O Jevišovicích, jenž ležely nedaleko Znojma a měly právo trhu víme, že zde žili Židé již koncem 18. století. Jednalo se o rodinu Weissových, která si pronajímala panskou výrobní a vyráběla zde brandy z brambor.

V nedalekém Únanově zase žila rodina Wessely. Roku 1822 se zde narodil poručík Joachim Polak. Jeho zážitky z Italské války (1848) jsou zaznamenány v židovském rodinném listu z roku 1915 (*jüdische Familienblatt*).

Rovněž jiné vesnice měli mezi svými obyvateli Židy, jenž byli potomky Židů, vyhnaných ze Znojma.

Do té doby byla data o Židech, jenž žili v příslušných vesnicích, zaznamenávána ve farních matrikách. Tak např. existuje doklad, že ještě v roce 1861, bydlelo ve Znojmě jen málo Židů, neboť jich je v celém děkanství zmíněno jen 136.

Znojmo mělo dlouhou dobu koncesi pro kontrolu potravinářství⁵⁵ (*Traiteurwirtschaft*) sloužící ke stravování Židů, kteří pobývali během trhů ve Znojmě. Tato koncese byla prováděna na Pražské ulici č. 5. Ve dvoře tohoto domu je přístavba (kuchyně a pokoj), jejíž střecha odhaluje zřetelnou štukatérskou práci, která je podobná té v barokní kapli, ve které jsou ještě zřetelné zbytky výzdoby staré synagogy.

Roku 1705 byl na tomto místě postaven kostel sv. Kateřiny. Roku 1825 zde však zřídilo město Znojmo obytné domy, které nabízeli projíždějícím Židům ubytování a stravu, neboť jim tehdy ještě nebylo dovoleno bydlet v opevněné části města. Výše zmíněný dům se nacházel na předměstí tehdejšího Horního náměstí.

Ve 30. letech si tuto konfesi pronajal Jonas Freiburger z Ivančic. Roku 1850 se bratranec Jonase, Markus Freiburger přestěhoval z Ivančic do Znojma. Nemohl však u měšťanů nalézt žádný nocleh, až do doby, kdy ho hajný Pavlas, který měl s městem rozepře,

---

⁵⁵ v němčině použit netradiční výraz *Traiteurwirtschaft*, část *traitter* pochází z francouzštiny a má zřejmě souvislost se slovem *trottoire* – chodník. *Traiteurwirtschaft* tedy zřejmě znamená provozování nějakého spolku pro kontrolu potravinářství.

ubytoval i s jeho rodinou ve svém domě ve Veselé ulici (nyní č. 11). Tehdejší starosta Anton Buchberger však podnikl kroky k tomu, aby zamezil trvalému usídlení této rodiny. Nebyl však úspěšný neboť, dle nařízení ministerstva vnitra z 25. května 1851 bylo dovoleno Marku Freibergrovi a jeho rodině, i přes námitky města, ve Znojmě zůstat.

Druhým, který se připojil k právu na bydlení byl Simon Pisker ze Šafova.

Ten přišel do Znojma roku 1846 a obýval nejprve pokoj v hostinci u Zlaté růže (již r. 1670 zmíněn ve starých spisech, dnes hlavní pošta). Ani on však nenalezl u měšťanů žádného ubytování a nemohl proto provozovat svůj obchod s metráží.⁵⁶ Jen díky svému přátelství se starostou Ellerem dosáhl toho, že byl mlčky strpěn. Všechny pokusy zde dosáhnout práva bydlení byli neúspěšné, i přes to, že Židé byli ústavou z 1. dubna 1848 uznáni plnohodnotnými státními občany a bylo jim přiznáno volební právo a 4. března došlo k zrovnoprávnění všech konfesí. Z tohoto důvodu se vydává manželka Simona Piskera Babette na audienci k císaři Františku Josefovi, který mu příslibem povoluje bydlet ve Znojmě a otevřít si na Horním náměstí č.9 svůj obchod s metráží.

Zakrátko na to se sem přestěhoval jeho bratr z Šafova David Pisker. Také i on je nucen bydlet nejprve v hostinci. V roce 1825 se mu dostává, i přes protest znojemských, od ministerstva vnitra povolení k pobytu.

Menší štěstí měl Nathan Skutetzky. Ten se chtěl přestěhovat do Znojma z Mikulova. Znojemským se však tentokrát podařilo mu v tom zabránit a tak byl nucen bydlet v nedalekých Dobšicích.

Změna nastala r. 1858, neboť Židům již nebránilo nic v tom, aby zde mohli nabýt práva k pobytu. Roku 1860 vyšel zákon, díky kterému mohli Židé nabýt pozemků.

Brzy nato koupil Abraham Wengraf z Mikulova dům č. 18 na Velké Veselé. Tak byli opět po 400 letech opětovnými vlastníky domu Židé⁵⁷.

---

⁵⁷ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 57

6 Situace v 19. století

K zásadnímu obratu ve státoprávním, sociálním a náboženském životě židovských obyvatel monarchie došlo 25. 4. 1848 po vyhlášení ústavy pro předlitavské země, která zaručovala všem státním občanům úplnou volnost víry a svědomí a slibovala odstranit nerovnosti v občanských a politických právech jednotlivých náboženství a např. i překážky při nabývání nemovitostí. Už „oktrojovaná“ ústava z března 1849, a tím spíše další správní ústavy (r. 1851 a 1852) zrušily řadu svobod, ponechaly však v platnosti zákonná ustanovení zaručující svobodný život náboženským společnostem. Žno nabyly plné autonomie, a pokud splňovaly podmínky – vlastní uzavřený obvod a dostatek prostředků nutných k výkonu požadovaných správních úkonů, mohly se stát samosprávnými politickými „místními obcemi“. Zatímco v Čechách měla tento statut opět pouze Žno pražská (do r. 1850), na Moravě bylo z padesáti dvou židovských obcí, ustavených koncem osmnáctého století, plných 25, od roku 1867 pak 27 úředně uznáno za samosprávné politické obce, z nichž ale pouze dvě tvořily samostatné katastrální obce.

Skutečnost, že se instituce samosprávných místních politických jednotek uplatňovala hlavně na Moravě, má svůj základ v historicky vzniklé povaze zdejší židovské samosprávy, úřední ochota tyto obce držet a podporovat však sledovala konkrétní politické cíle.

Moravské obce vděčily za své uznání v první řadě tomu, že užívaly jako úřední jazyk němčinu: s jejich pomocí německá města přehlasovala při volbách do říšské rady a sněmu města česká. Státní podpora ještě více utužovala tradiční orientaci moravské židovské komunity na geograficky a hospodářsky blízkou Vídeň. To byl jeden z důvodů, proč se i koncem století na Moravě, na rozdíl od Čech, hlásilo k českému jazyku tak malé procento Židů. Existence politické autonomie Žno je v té době v podmínkách emancipace jevem zcela ojedinělým; Morava byla jedinou zemí v Evropě, kde se s ní setkáváme těsně před 1. světovou válkou⁵⁸.

Po roce 1848, po zrušení ghatt a uzákonění svobody pohybu, se židovští obyvatelé Čech a Moravy začali hromadně stěhovat z dosavadních sídel do blízkých vesnic a městeček. Během několika let vzrostl počet míst s židovským osídlením více než dvojnásobně: zatímco před dubnem r. 1848 bylo takových míst méně než 800, r. 1852 již více než 2000. Vzrostl

---

⁵⁸ Pěkný T., *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha 2001, s. 336

i počet náboženských obcí a po prosincové ústavě z roku 1867 i počet modlitebních spolků, které v místech, kde neměla sídlo náboženská obec, převzaly některé její povinnosti.

Třebaže Žno představovaly i nadále základní rámeček, v němž se odvíjel židovský život, v průběhu emancipace jejich vliv rychle slábl. Po roce 1848 již Židé nebyli nutně závislí na židovské obci ani z hospodářských ani z osobních důvodů, pokud se vzdali náboženského života, nepotřebovali ji po roce 1868, kdy byly povoleny civilní sňatky, vlastně vůbec. Žno, zvláště ty menší, které hlavně utrpěly odchodem bohatších souvěrců, začaly mít potíže s udržováním svých institucí a zaměstnanců, některé si nemohly dovolit platit rabína a často tu plnil náboženské funkce jeden člověk. V důsledku druhé migrační vlny (koncem 19. století) mnoho starých, ale i nových (po r. 1848 vzniklých) náboženských a politických obcí postupně upadalo a zaniklo⁵⁹.

6.1 Židé ve Znojmě v 19. století

Významnou událostí tohoto období pro znojemské židovstvo je vznik náboženské Židovské společnosti roku 1865 (*israelitische Kultusgemeinde*), protokolem z 2. ledna 1865.

Roku 1870 dochází následkem přílivu nových rodin k zvýšení počtu Židů a 3. května 1870 je založena Židovská obec⁶⁰. V této době byla modlitebna situována na Pražské ulici č. 2. Zde zůstala až do doby, kdy byla zasvěcena nová synagoga, 2. září 1888.

Roku 1876 se samostatná Žno proměnila v židovskou obec s vlastním hřbitovem, neboť byl po vyhnání Židů ze Znojma zničen a bylo potřeba zřídit nový. Ten nechala postavit v roce 1868. Obec měla v roce 1865 28 členů a jejím předsedou byl Bernhard Spitz.

6.1.1 Židovské spolky ve Znojmě

Rozmach znojemské židovské náboženské obce dal půdu pro rozvoj vzdělanosti a tendence sdružovat se do spolků.

---

⁵⁹ Pěkný T., *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha 2001, s. 338

⁶⁰ Fiedler J., *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha 1992, s. 179

Chevra Kadiša

Představuje bezesporu nejznámější židovský dobročinný spolek. Jeho činnost se neomezovala pouze na důstojné zaopatření zesnulých, přípravu posledních obřadů a dohled nad dodržováním náboženských předpisů. Spolek vydával velké sumy na podporu chudých, na údržbu hřbitovů a jejich zakládání u malých venkovských ghett.⁶¹ Roku 1869 došlo k založení spolku ve Znojmě. Jeho prvním předsedou byl David Pisker. V roce 1919 působil jako jeho předseda Adolf Minkus.

Židovské nadace, spolky a fondy pracovaly až do začátku 2. sv. války. Poté dochází k úplné likvidaci židovského spolkového života, majetek nadací podpůrných fondů a spolků byl převeden na tzv. vystěhovalecký fond, tj. zkonfiskován ve prospěch nacistů⁶².

Talmud-Tora Verein

Židovská náboženská obec dala vzniknout spolku *Talmud -Tora Verein*, jehož snahou bylo rozšířit znalosti a vědomosti o židovství. Bohužel zájem v posledním desetiletí poklesl natolik, že roku 1919 byl spolek nucen ukončit svoji činnost.

Ženský dobročinný spolek (*israelitische Frauenwohltätigkeitsverein*)

Zformoval se v roce 1881. V jeho čele stála po bezmála 47 let jako jeho prezidentka paní Luise Brüll, na jejímž kontě byly četné zásluhy. Cílem spolku bylo poskytnout účinnou pomoc v nouzi a chudobě. Obzvláště záslužným byl v době války, kdy se snažil poskytnout uprchlíkům a nemocným více než jen omezené prostředky, které tišily bolesti.

---

⁶¹ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s.363

⁶² Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s.363

Znojmeský cvičební klub (*Znaimer Turnklub*)⁶³

Židovské spolky a tělocvičné kluby a jednoty vznikaly ve většině evropských států na přelomu století. Jejich cílem měla být výchova fyzicky zdatné generace a posílení vědomí sounáležitosti. Spolky vznikaly hlavně z podnětu sionistů, na území Rakouska- Uherska. Navazovaly ale v mnohém na německé turnerské organizace, u nás později převzaly tendence blízké českému tělovýchovnému spolku Sokol⁶⁴.

Cvičební klub byl založen taktéž ve Znojmě, roku 1906. Jeho prvním předsedou se stal Dr.Sigmund Rosenfeld.

Vlivem šíření židovských nacionálních myšlenek však dochází ke změně názvu a vzniká: Židovský cvičební a sportovní spolek (*Jüdischen Turn- und Sportverein*). Jeho nejmladší členové zakládají sekci kopané a házené.

K opětovným změnám dochází z důvodu připojení se k světové organizaci Makabi⁶⁵, a spolek je opět přejmenován a vzniká: Židovský cvičební a sportovní klub Makabi ve Znojmě (*Jüdischer Turn- und Sportverein Makkabi in Znaim*).

Židovský národní spolek Znojma a okolí (*Jüdischen Volksverein für Znaim und Umgebung*)

Byl vyhlášen 13. června 1913 Prof. Ernst Gütigem, který působil v Palestině. Až do vypuknutí války byl jeho předsedou Dr. Jur. Ludwig Barth.

---

⁶³ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in :Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str.54

⁶⁴ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s.531

⁶⁵ Spolek Makabi vznikl v Moravské Ostravě již roku 1899. Centrem tohoto hnutí u nás byla nejprve Morava: v Brně se v červnu 1914 konala první středoevropská sportovní slavnost Makabi, které přihlížely tisíce diváků. Sídliť tu nějaký čas Svaz Makabi, který sdružoval všechny spolky v zemi, na Moravě se sešly dva důležité světové kongresy hnutí: v roce 1935 v Brně a v roce 1929 v Moravské Ostravě, kde došlo k dohodě o pořádání světových sportovních slavností tzv.Makabiád. Spolky Makabi ve 30. letech existovaly ve 37 zemích a měly asi 200 000 členů a Československá odnož nebyla nejmenší. Kladly větší důraz na sionistickou výchovu svých členů oproti jiným sportovním organizacím.

Spolek Thaya⁶⁶

Členy tohoto spolku byly od roku 1895 až do 1902 znojemské židovské vysoké školy⁶⁷. Jednalo se o netradiční korporaci, kde se vyskytují většinou města či vysoké školy. Tyto spolky spojovaly jak střední, tak vysoké školy. Ke vzniku dochází v 19. století s rozvojem národního nadšení. Jejím cílem bylo zachovat si nacionálně-liberální myšlenky. Vedle třídění do cvičebního či pěveckého klubu, bylo dalším nejdůležitějším sloučením studentů. Studenti, kteří byli takto sdruženi, se rozdělovali na vysokoškolské kluby, krajanské spolky, buršácké sdružení (*Burschenschaft*) a pěvecký spolek⁶⁸.

Zakladateli spolku a zároveň i jejími mecenáši byli pánové Stuckhardt, Gütig, Dr, Barth, Dr. Schearzbart a Emil Wessely.

Židovský turistický spolek „Modro-bílý“ (*Jüdischer Wanderbund „Blau-Weiss“*)

Založili jej v dubnu 1915 pánové Jaques Presser (student medicíny), Josef Färber a Abraham Rosner. Jednalo se nejstarší chalucnickou⁶⁹ organizaci, což znamená, že jeho obsah tvořila jednak teoretická a praktická příprava na alija⁷⁰ a jednak alija samotná.

Původně byl založen roku 1912 v Berlíně o rok později v Praze a Vídni. Tímto gestem reagovala židovská mládež na antisemitské postoje oblíbeného německého turistického spolku *Wandervoge*⁷¹.

V prvních letech svého vzniku měl 80 členů. Později se však rozrostl a náležel mu velký podíl studentů z židovských znojemských škol. Brzy však po jeho vzniku padl Abraham Rösner v 1. světové válce a byl dodatečně vyznamenán zlatou medailí za statečnost.

---

⁶⁶ Jedná se o deutschfreiheitlichen Ferialverbindung

⁶⁷ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in :Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, s.60

⁶⁸ Ferialverbindung, [online],[cit. 2008-6-12],dostupný z <http://www.de.wikipedia.org>

⁶⁹ chalucim = průkopníci, pionýři

⁷⁰ Pojem alija, označuje přistěhovalectví do Erec Jisrael z diaspory

⁷¹ Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 524

7 Významné osobnosti na přelomu 19. a 20. století

Přesto, že Rakouská ústava z 21. prosince 1867 dala Židům úplnou občanskou a politickou svobodu, prvním Židem ve Znojmě, jenž získal domovské a občanské právo (28. května 1876) byl

Dr. Med. Emanuel Ullmann

Jedná se o prvního židovského lékaře, který se ve Znojmě usadil 1. dubna 1870. Díky svým lékařským schopnostem byl ve své době nejvyhledávanějším doktorem Jižní Moravy a sousedního Dolního Rakouska. Navíc právě jemu vděčí Znojmo za vybudování moderní nemocnice. Zemřel v 72 letech, na podzim roku 1912.

Dr. Hupka

Byl dalším významným občanem, neboť v roce 1877 byl prvním advokátem židovského původu.

Rudolf Wotzilka

Byl nejen vlastníkem pivovaru⁷² ale i prvním Židem, který nabyt členství v obecní radě⁷³.

V roce 1855 založil Wotzilka druhý Znojemský pivovar na Horním náměstí, při silnici na Jihlavu (vyráběl mj. speciální dvousladový 14° Znojemský Porter). Prvním pivovarem byl pivovar Maturalův založený v roce 1860.

Jednalo se o srovnatelně velký a moderní pivovar. V roce 1895 v Hodonicích pár kilometrů od Znojma na místě již řadu let zaniklého panského pivovaru, vystavěl Adolf Spitzer další moderní pivovar. Kromě toho, pod Hradištěm svatého Hypolita, v údolí

---

⁷² viz. příloha, obr. č. 14

⁷³ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str. 58

Pivovarského potoka, přežíval malý, na ruční pohon zařízený pivovárek, původně vrchnostenský. Ten přišel na řadu první. Rudolf Maurel si jej ještě na konci 19. století nejprve najal a posléze v něm ukončil činnost. Spitzerův pivovar byl zřejmě díky svému nepovedenému pivu v roce 1919 přestavěn na sladovnu.

Rozpadem Rakouska-Uherska přišly oba znojemské pivovary o mnoho odbytových možností. Obě rodiny - Maurelova a Wotzilkova, se nakonec po sporech dohodly na fúzi. Složitá slučovací jednání bylo nakonec úspěšně ukončeno v roce 1924 a vznikl První znojemský pivovar a sladovna, akciová společnost. Provoz Wotzilkova pivovaru byl následně ukončen a jeho výrobu převzal "hradní" pivovar. Fúze se ukázala být jako velice prozíravé řešení. Akciová společnost pivovar v letech 1930-1934 zmodernizovala do té míry, že v té době patřil mezi nejlépe vybavené pivovary u nás. V roce 1947 byl pivovar znárodněn⁷⁴.

Díky osídlení Židů nabylo Znojmo v obchodu s obilím velkého rozkvětu. Také konzervářský průmysl, byl provozován promyšleně. Obzvláště v roce 1870 S. M. Zeisl místo dosavadního obalu, na němž byl malý dubový soudek zavedl známou sklenici okurek. Právě exportem těchto okurek⁷⁵ proslavil město Znojmo⁷⁶.

Hugo Lederer

Narodil se 16. listopadu 1871 ve Znojmě. Byl to významný sochař. Od roku 1884 do 1898 navštěvoval odbornou školu v Berlíně. Záhy po jejím ukončení jej zapojil Adalbert Deutschmann do svého uměleckoprůmyslového ateliéru.

Roku 1890 odjíždí do Drážďan, kde nastupuje do dílny sochaře Johannese Schillinga. O 2 roky později si jej najmul Christian Behrens a Lederer odjíždí do Wroclavi. Ale ještě ve stejném roce odchází zpět do Berlína z Robertu Toberentzovi.

V roce 1895 začíná působit samostatně a usazuje se v Berlíně. Jeho první veřejnou zakázkou (v roce 1898) je „Skupina géniů“, kterou si u něj vyžádalo město Krefeld. Největšího úspěchu dosáhl r. 1902, když jeho návrh na monumentální Bismarkův pomník v Hamburгу obsadil

---

⁷⁴ Historie Znojemského pivovarnictví, [online], [cit. 2008-6-12], dostupný z <http://www.pivovary.info>

⁷⁵ viz. příloha, obr.č.16, 17

⁷⁶ Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929, str.58

první místo a Lederer dostal svolení k jeho realizaci, společně s architektem Emilem Schaudtem.

Roku 1912 mu bylo nabídnuto místo na akademii výtvarného umění na katedře plastiky, které po krátkém váhání přijal a stal se tímto následovníkem Ernsta Hertera. Díky svému členství ve spolku frontových bojovníků očekával Lederer množství velkých státních zakázek. Od roku 1933 však již nedostává státní zakázky žádné.

Rodina Krupp ho v roce 1936 pověřila úkolem na pomníku a toto dílo bylo jeho posledním.

Hugo Lederer umírá po dlouhé nemoci v Berlíně ve věku 69 let.

Ledererova díla byla převážně v novobarokním stylu. Jeho rozsáhlá tvorba zahrnuje kolem 40 děl, z nich nejznámější je právě výše zmíněný Bismarkův památník v Hamburku, či památník v Manheimu nebo Památník Heinricha Heineho v Hamburku, City Park (1933 demontován, 1943 roztaven).

Stálá expozice návrhů k jeho dílům lze nalézt v galerii v Městském muzeu v Retzu (Dolní Rakousko)⁷⁷.

Siegmond Strauss

Významný technik, který se taktéž narodil ve Znojmě a byl židovského původu. Spolu s R. Liebenem kolem roku 1907 zkonstruoval zesilovací elektronku.

Židovské firmy stály u zrodu konzervářského průmyslu⁷⁸. Adolf Spitzer zde zakládá kromě pivovaru také továrnu na lihoviny a ocet.⁷⁹ Velmi známou se stala Felixova okurkárna s černým kocourem na obalu⁸⁰.

7.1 Znojemska synagoga⁸¹

---

⁷⁷ Hugo Lederer, [online],[cit. 2008-6-12], dostupný z <http://de.wikipedia.org>

⁷⁸ Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992, s. 179

⁷⁹ viz. příloha, obr. č. 15

⁸⁰ viz. příloha, obr.č. 18

⁸¹ viz. příloha, obr. č. 19, 20, 21

Židovské obci chyběla dlouhou dobu synagoga. Ta byla považována za duchovní centrum každé židovské obce⁸². Bohoslužby byly slouženy do té doby v soukromých domech. Nejdéle zřejmě v době na nám. Svobody č.9.

Roku 1888 ji zde zřídila ŽNO⁸³. Původně stávala synagoga na dnešním Náměstí Svobody, tehdy nazývané Divišovo náměstí (Divischplatz). Jejím architektem byl Ludwig Schöne z Vídně a byla vyprojektována v maurském stylu (nazýváno též orientálním, příp. byzantsko-orientálním slohem). V tomto poměrně různorodém a často i barevně pestrém stylu se u nás stavěly téměř výhradně synagogy⁸⁴.

Stavby se ujala stavební firma J. Schweighofera. Náklady na stavbu činily 65 000 zlatých. Část stavebních nákladů byla uhrazena akciemi a část moravskou židovskou zemskou podstatou (*Landesmassafond*). Část peněz také Židům poskytla spořitelna ve Znojmě.

V čele stavebního výboru stál tehdejší předseda obce Hermann Steiner, který věnoval synagoze varhany. Židovský ženský dobročinný spolek (*Israelitische Frauenwohltätigkeitsverein*) věnoval na vybavení synagogy nádhernou oponu a lampu. Dalším, kdo se podílel na vybavení synagogy byl Heinrich Jellinek, který ji věnoval pár stříbrných svícňů a stříbrné věčné světlo (*ner tamid*).

V té době se všichni členové obce podíleli různým způsobem na výzdobě synagogy⁸⁵, ve které byl 23. ledna 1889 uzavřen první sňatek.

Znojemským prvním rabínem byl Dr. Samuel Mühsam (od roku 1870 do roku 1872), dalším Ignaz Holzer (1894 – 1899). Do roku 1899 zde působil rab. Prof. Dr. Isidor Kahan.

Jako učitel náboženství zde působil v bývalé škole Heinrich Barth (od roku 1860 do 1872) a Josef Paschkes, Dr. S. Mühsam (1870 – 1872), Israel Wittenberg (1872-1877), Samuel Grün (1878-1882), Ign. Holzer (1884 – 1899) a prof. Isidor Kahan od roku 1902⁸⁶.

---

⁸² Fiedler J., *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha 1992, s. 29

⁸³ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-6-12], dostupný z <http://znojnocity.cz>

⁸⁴ Fiedler J., *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha 1992, s. 30

⁸⁵ viz. obr.č. 23

⁸⁶ Gold H., *Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1929, str. 54

Bohoslužby zde byly prováděny do roku 1938. V průběhu křišťálové noci v listopadu roku 1938 jí vydrancovala a vypálila⁸⁷ místní nacistická chátka. Trosky budovy byly zbořeny v roce 1940⁸⁸. Její poslední zbytky byly odklizeny po válce⁸⁹.

7.2 Nový židovský hřbitov

Starý židovský hřbitov, jak již bylo výše řečeno, zanikl po vypovězení Židů ze Znojma roku 1454.

Nový hřbitov se nachází 2 km severně od starého hřbitova, u rozcestí silnic do Přímětic a do Únanova (u městského lesíka), byl založen roku 1868. Uprostřed hřbitova byly ve zbudované pyramidě roku 1869 uloženy kosti vybrané ze starého hřbitova. Nad vchodem byl nápis „ Zde je říše rovná chudým a sluha svobodný před svým pánem.“ Obřadní síň byla zbořena nacisty. Pohřby zde probíhaly ale i po 2. sv. válce. V současné době má dojít k likvidaci hřbitova. Má být zmenšen a na zbylé části má být zřízeno lapidárium z cennějších náhrobků⁹⁰.

8 Situace před 2. světovou válkou

8.1 Židé v Československé republice

Období první Československé republiky (ČSR) znamenalo pro její židovské občany všestranný rozvoj života společenského i kulturního jak v okruhu německo-židovském, tak společenství česko-židovském. Československá republika uznávala židovskou národnost. Židovské spolky a politické organizace se svými tiskovými orgány pracovaly v naprosté

---

⁸⁷ viz. příloha, obr.č. 22

⁸⁸ Znojmo-synagoga, [online],[cit. 2008-6-12], dostupný z <http://www.zanikleobce.cz>

⁸⁹ Židé ve Znojmě, [online], [cit. 2008-6-12], dostupný z <http://znojmocity.cz>

⁹⁰ Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992, s. 179

svobodě a jejich činnost ukončila až nacistická okupace. V Československu byla založena i Židovská strana, která ve volbách roku 1929 a 1935 získala dvě poslanecká křesla v Národním shromáždění. K známějším židovským politikům patřil např. Adolf Stránský (1855-1931). Postupně byl zvolen poslancem Moravského zemského sněmu, Říšské rady a Národního shromáždění ČSR. Ve své činnosti pokračovalo za první republiky i československé sionistické hnutí. V letech 1921, 1923 a 1933 se v Československu konaly mezinárodní sionistické kongresy.⁹¹

Důležitým mezníkem ve vývoji Znojma jakým byly volby, bylo také sčítání obyvatelstva, které československá vláda vypsala na 15. února roku 1921. To, jakého výsledku bude při tomto sčítání dosaženo, bylo důležité jak pro místní Němce, kteří mohli dokázat oprávněnost svého tvrzení z let 1918 a 1919, že Znojmo bylo a je ryze německé město, jež bylo násilně připojeno k Československu, tak i pro místní Čechy, kteří mohli potvrdit svoji proklamovanou majoritu, zpochybnit výsledky sčítání obyvatelstva z roku 1910 a v neposlední řadě také odůvodnit otevírání dalších českých škol a zavírání škol německých jak v samotném městě, tak i na znojemském okrese.

Obě strany tedy zahájily velmi rozsáhlou kampaň, která byla v případě znojemských Čechů vedena formou oficiálních vyhlášek a v případě Němců celou řadou veřejných shromáždění, jež probíhala již od poloviny ledna a na kterých nebyla řeč téměř o ničem jiném, než o významu avizované akce. První z takovýchto veřejných schůzí, pořádaných obvykle DNSAP, na které se mluvilo o chystaném sčítání obyvatelstva, proběhla za účasti přibližně 500 až 600 osob 31. ledna ve velkém sále Německého domu⁹².

Když se v Německu dostali roku 1933 k moci nacisté, stalo se demokratické Československo útočištěm židovských emigrantů, mezi nimi významných osobností vědy a kultury.

---

⁹¹ Šedinová J., Židé v Československé republice in: Židé dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze 2005, s. 53

⁹² viz. příloha, obr. č. 24

Po připojení Rakouska k Německu přijala ČSR četné židovské emigranty i z této země. Nacistický režim osočoval československý stát také pro tuto solidární politiku a po okupaci českých zemí se holedbal zničením Židům „zaslíbené země“ uprostřed Evropy⁹³.

8.2 Celosvětová krize

Celosvětová krize v roce 1929 zasáhla i Československo. Z půl miliónu nezaměstnaných v ČSR bylo právě 400 000 v Sudetech. V pohraničí krize vyvrcholila v roce 1934, tedy v době, kdy v sousedním Německu začíná díky zbrojení konjunktura. Němci z pohraničí získávají příležitostnou práci v Německu. Podmínkou jejího získání je ale členství v Henleinově straně (tou byla nejdříve *Sudetendeutschenheimatsfront* a později známější *Sudetendeutschenpartei* - SdP"). V letech 1936-37 přestala mezi Čechy a Němci v pohraničí tolerance a sousedé se ani nezdravili. Německo v té době slaví úspěchy, vstup Wehrmachtu do Porýní, vítězný plebiscit v Sársku a hospodářský vzestup. Čeští Němci jsou v ČSR vnímáni jako příslušníci 5. kolony a německé podniky proto nedostávají zbrojní zakázky. V parlamentních volbách v květnu 1935 získala SdP 1 250 000 hlasů a v obecních volbách v květnu a červnu 1938 pro ni hlasuje dokonce 99% všech Němců. Program SdP je jasný: připojení k říši⁹⁴.

8.3 Mnichov a válka

V noci z 28. na 29. září 1938 byla v Mnichově podepsána Mnichovská dohoda, což bylo obětování ČSR západními spojenci. Po Mnichovské dohodě uteklo nebo bylo vyhnáno 160 000 Čechů, ale i tisíce Židů a německých antifašistů. V té době byla poslední žádostí Nejvyšší rady, jenž byla adresovaná vládě v listopadu 1938, zoufalá prosba o pomoc při přestěhování židovských obyvatel ze Sudet. 15. března 1939 dochází k okupaci zbytku českých zemí a všem je jasné, že Hitlerovi nejde jen o německé menšiny v zahraničí.

---

⁹³ Šedinová J., Židé v Čechách a na Moravě in Židé dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005, s. 53

⁹⁴ Richter K., Sudety, agentura FAJMA, Praha 1994

9 Říjen 1938 ve Znojmě

Po mnichovském diktátu začala německá vojska obsazovat pohraničí. Do našeho jihomoravského vpochodovala německá armáda 8. října 1938, kdy obsadila Hrušovansko. Naděje, že Znojmo podle dohody okupováno nebude, byly zklamány. O Znojmu se všeobecně předpokládalo, že zde bude proveden plebiscit. Ve městě se projevila jakási úleva. Uprchlíci se vraceli do města, aby vykonali svoji plebiscitní povinnost. Návštěva ve školách se zlepšila. Úřady rozhlasem vyzývali lid, aby zůstal na svých místech. Ještě 6. října v ranních hodinách proletěla zpráva, že Znojmo zabráno nebude. Avšak ještě téhož dne odpoledne došla na okresní úřad ve Znojmě telefonická zpráva, že město Znojmo bude v neděli dne 9. října 1938 odevzdáno říšskoněmeckému vojsku. Na české obyvatelstvo dopadla drtivá skutečnost. Hitler naprosto nedbal, aby ve smíšených oblastech bylo provedeno lidové hlasování.

Největší útěk českého obyvatelstva ze Znojma probíhal ve dnech 6. až 9. října. Ulice se naplnily řvaním německého rozhlasu a ordněří drzým a hrubým způsobem napadali občany české národnosti. Nutili je, aby vyvěsili prapory s hákovým křížem. Z Henleinovy SPD se rychle vytvořila hitlerovská NSDAP. Nacisté připravovali materiály pro říšské orgány, především tajné seznamy lidí, kteří bojovali proti fašismu.

Dne 7. října se konala poslední schůze městské rady v původním složení. K právnímu předání města však na této schůzi nedošlo. Český starosta Valentin Skurský formálně vykonával funkci i nadále. Bylo usneseno, aby při příchodu německé armády vedení správy města bylo předáno prvnímu náměstkovi Dr. Erichu Haasemu. Faktem je, že od soboty 8. října česká většina již správu města nevykonávala. Většina českých úředníků Znojmo opustila. Okupace města Znojma započala v dopoledních hodinách dne 9. října 1938, kdy německá letadla obléžovala radniční věž a kroužila nad nádražím. Tato neděle byla pro znojemské Čechy jednou z nejsmutnějších. Podle nařízení nového starosty vyzváněly po několik hodin zvony na všech kostelích. Říšská vojska přišla do Znojma o dvě hodiny před stanoveným programem. Přitáhla dvěma proudy: od Hnanic a Hatí.

U Hatí vítal nacisty německý krajský vedoucí SPD Dr. Kottek, jeho zástupce Felix Bornemann a starosta Dr. Haase. Dr. Kottek s velkou obřadností kácel hraniční sloup. U demolované hnanické celnice vítaly nacisty skupiny Freikorpsu.

V Oblekovicích se obě skupiny spojily a provedly slavnostní defilé. Zde vítal soukmenovce z Říše poslanec Dr. Jilly se skupinou vedoucích činitelů SDP. O půl deváté odevzdal podle rozkazu pplk. Mikulčák vojenská kasárna s vojenským materiálem nacistům.

Po dvacáté hodině 9. října se zaplnilo náměstí, přejmenované na A. Hitler Platz, davy nacistů. Na čestné tribuně vítal hosty starosta města Dr. Haase. Hlavní projev měl říšský místodržící Dr. Seys-Inquart, rodák ze Stonařova (po válce odsouzený válečným soudem v Norimberku k trestu smrti a popravený). Večer se konal pochodňový průvod městem. Tak bylo Znojmo připojeno k Říši, k její provincii Ostmark, do Gau Niederdonau.

Toho dne byly okupovány i západní obce znojmského okresu i jižní část Moravsko – Krumlovska.

Nacistická vojska pronikla na Moravu od Hardeggu u Čížova, druhý proud táhl přes Šafov a Starý Petřín. Na jihu se nacistická vojska valila přes Jaroslavice a od Drnholce na Miroslav a Moravský Krumlov. Byly zabrány i ryze české obce-Mašovice, Kuchařovice, Tvořihráz, Žerotice, Domčice, Bohutice, Skalice, Citonice. Až na Mašovice byly tyto české obce po delším vyjednávání uvolněny.

Ve městě Znojmě se ihned ustavily nacistické organizace SS a SA, které byly hlavní oporou nacistického „pořádku“. Současně s armádou přišlo do Znojma i gestapo. Usadilo se ve vile bývalého českého starosty Dr. Mareše.

Přesto, že na poslední společné schůzi městské rady se Němci zavázali, že klid a bezpečnost obyvatelstva budou zachovány, tento slib nedodrželi. Výlohy českých obchodů byly pomalovány a vytloukány.

Byl očekáván příjezd Hitlera do Znojma. Řádění gestapa se stupňovalo. Policie vydala příkaz, aby české nápisy byly urychleně odstraněny.

Hitler přijel do Znojma 26. října 1938. Byl uvítán na radnici, kde se zapsal do „Zlaté knihy“. Odpoledne se konal slavnostní projev na Dolním náměstí. Nadšení zfanatizovaných nacistů nebralo konce.

Na „kulturní“ činnost nacistů nebylo třeba dlouho čekat. Byla demolována socha Jana Amose Komenského před školou v Louce, odstraněna pamětní deska českého buditele, notáře Vlka, zpusťošena a vypálena židovská synagoga.

Již v prvním týdnu po záboru Znojma byla zatčena řada občanů a odvedena do Německého domu.⁹⁵ Mezi zatčenými bylo i mnoho židovských občanů, které v sobotu večer 15. října odvezli beze všech prostředků na neznámé místo a nikdo se z nich po válce do Znojma nevrátil⁹⁶.

---

⁹⁵ viz. příloha, obr.č. 24

⁹⁶ Fučík B., Říjen 1938 ve Znojmě in Nacistická okupace Znojemska, Znojmo: OVČSB, Znojmo 1979, s. 9

10 Závěr

Druhá světová válka znamenala nejen pro znojemské, nýbrž pro celé světové židovstvo tragédii, jež neměla v celých jejich dějinách obdoby. Přesto, že ve Znojmě dochází ještě po válce k obnovení Žno, jejíž modlitebna byla ve Velké Michalské ulici a později změněna na synagogický sbor, který je dnes již zaniklý, ztráty ve válce byly tak obrovské, že ve Znojmě již nikdy nedošlo k takovému rozmachu židovstva, jakými jsme byly svědky v minulosti.

Dnes se již stěží dá vystopovat osudy Židů ve Znojmě za druhé světové války. Část jich ještě před zabráním Sudet utekla do zahraničí, část byla právě 15. října odvezena na neznámé místo a nikdo se z nich do Znojma po válce nevrátil a poslední zbytky Židů postihl stejný osud jako jejich ostatní soukmenovce v zemi- s jinými transporty byli odvezeni do koncentračních táborů.

Tímto se stali Židé, významní přispívatelé nejen do oblasti kulturní, ale také do oblasti průmyslu, v historii Znojma téměř neznámou kapitolou. Svůj díl na tom má bezesporu i fakt, že většina materiálů a dokumentů byla za války zničena, stejně jako i synagoga, o jejíž existenci dnes ví málokdo.

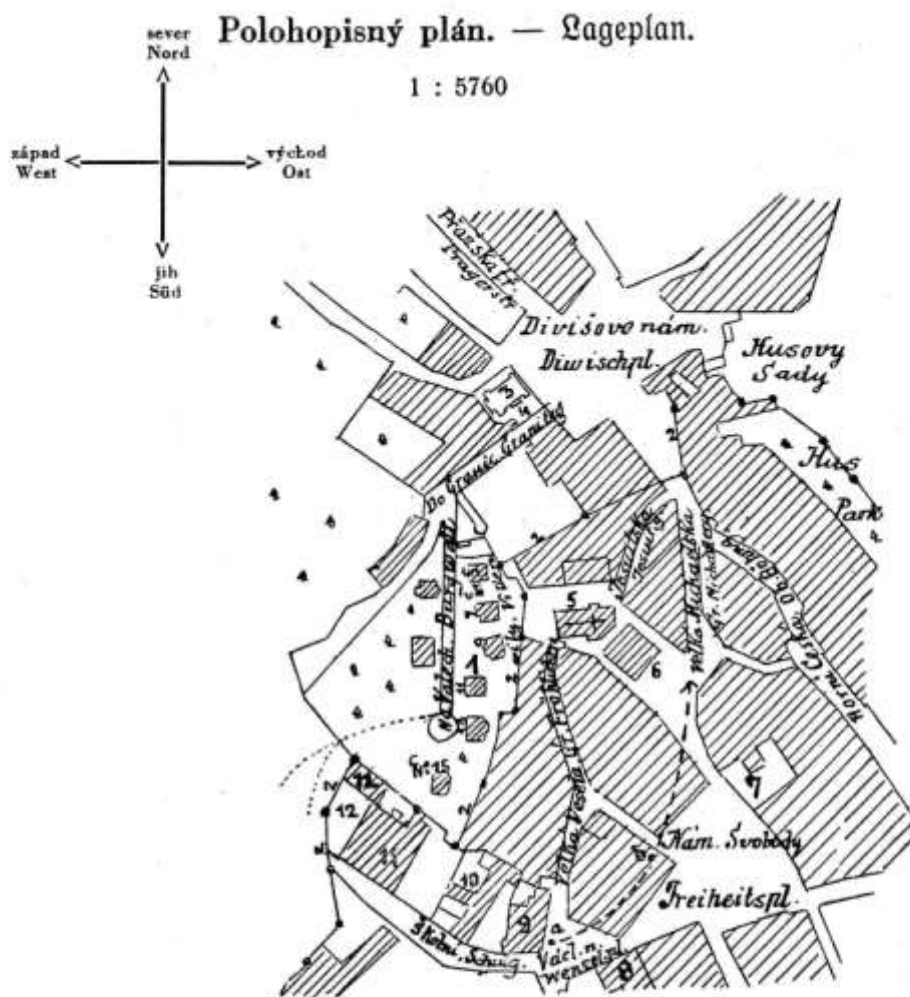
11 Přílohy

obr. 1 – Pohled na staré město, nazývané lidově „Jáma“

obr. 2 – Horní náměstí bylo nejen místem, kde se dříve konaly trhy, ale i důvodem sporu mezi židovskými a křesťanskými řezníky.

Vysvětlivky:

- 1 Nálezíště žid. náhrobků
- 2 —■—■—■— Býv. opevnění města
- 3 Židovský kostel
- 4 Pomník z náhrobků
- 5 Kostel
- 6 Česká hudební škola
- 7 Poštovní budova
- 8 Okresní úřad
- 9 České měšťanské školy
- 10 Německé gymnasium
- 11 Městský chudobinec
- 12 Vojenská nemocnice

U *a, b* nalezeny žid. hroby
z kam. desek

Erläuterungen:

- 1 Fundort der jüd. Grabsteine
- 2 —■—■—■— Einstige Stadtmauer
- 3 Jfr. Tempel
- 4 Grabsteindenkmal
- 5 Kirche
- 6 Tschechische Musikschule
- 7 Postgebäude
- 8 Bezirksamt
- 9 Tschechische Bürgerschulen
- 10 Deutsches Gymnasium
- 11 Städtisches Asyl
- 12 Garnisonspital

Bei *a, b* gefunden jüd. Gräber
in Steinplatten

obr. 3 – Polohopisný plán starého židovského hřbitova.

obr. 4 - Nejstarší dosud nalezený náhrobek ve Znojmě. „Zde leží věrný pán Jechiel, syn pana Jakuba, jenž odešel na věčnost ve středu dne 12. Prvního adara roku 5016“

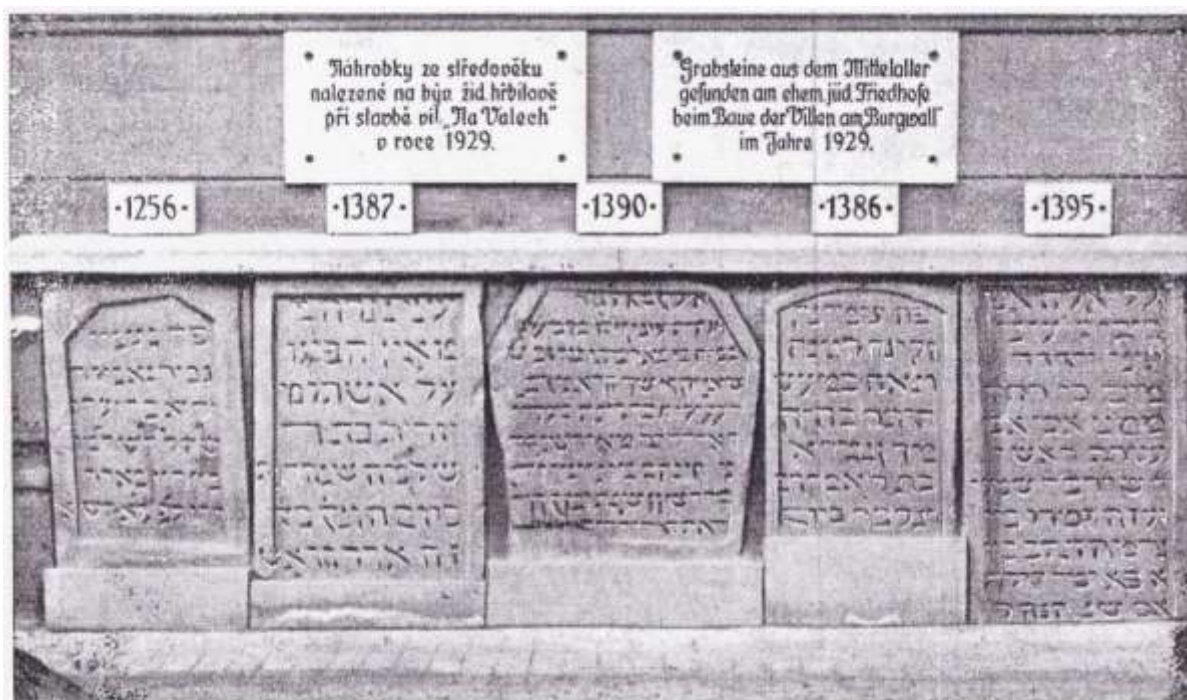
obr. 5 – „Volám žalostným hlasem, mé oči slzí pláčem, oněměla jsem velkým zármutkem, jež způsobil mi Všemohoucí ve svém usnesení zavražděním mého manžela pana Elijaha, syna pana Meïra, jenž byl zavražděn ve čtvrtek a pohřben v úterý 19. dne v měsíci marchešvan r. 5151“

obr. 6 – „Truchlím, mé oči prolévají slzy, že odvolán byl můj otec, koruna mé hlavy, pan Šalom, syn pana Šemarjaha, jenž na nebe vstoupil dne útěchy a pohřben byl v neděli 21. v měsíci Ab r. 5155“

obr. 7 – „Zde jest pochována ctihodná stařena, jež vynikala po celou dobu svého života šlechetnými činy, paní Zimla, dcera pana Abrahama. Byla pohřbena ve středu dne 25. adara r. 5146“

obr. 8 - Židovský kostel ve Znojmě. Celkový pohled pomníku.

obr. 9 – „Mé oko slzí bez ustání, neboť žena má Judita, dcera pana Šalamouna, byla zavražděna ve čtvrtek a pohřbena osmého dne prvního adara r. 5147. Duše její nechť vstoupí do věčného života“.

obr. 10 – zarděný náhrobek z původního židovského hřbitova ve vile v ulici Na valech.

obr. 11 – Pohled na náhrobek ze starého židovského hřbitova, zazděný ve vile v ulici Na valech.

obr. 12 – Pohled na ulici Veselou, dříve židovskou ulici.

obr.13 – Veselá ulice, pohled na staré divadlo na Velké Veselé, r. 1883.

obr. 14 – Na fotografii je vidět místo, kde stával Wotzilkův pivovar.

obr. 15 – Adolf Spitzer: Továrna na lihoviny a ocet.

obr. 16 – Znojmo se proslavilo také díky exportu okurek.

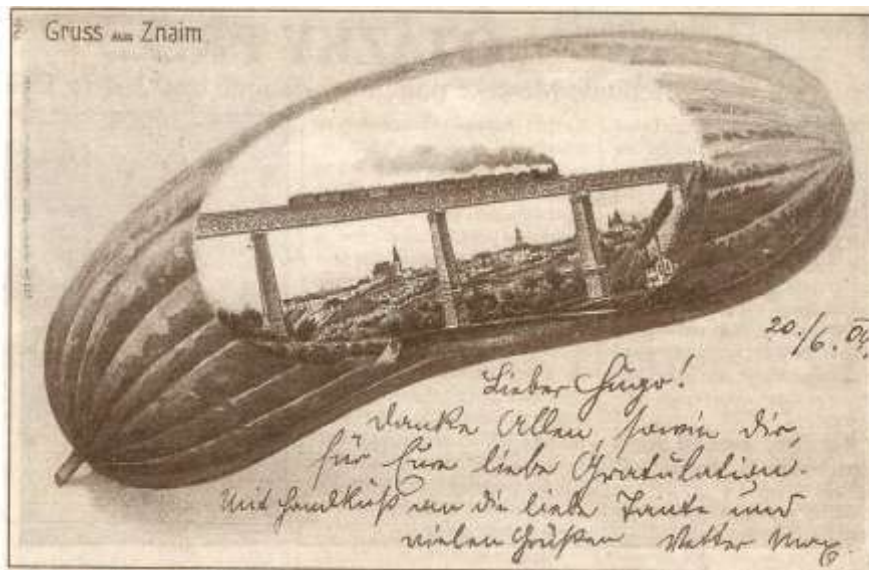
O K U R K Á R N A
ZNOJMO **LEOPOLD SCHILBERGER** ZNAIM
GURKENEINLEGEREI

Založeno 1903

Telefon 193

Gegründet 1903

obr. 17 – Z této pohlednice lze vyčíst, jak moc byly znojemské okurky slavné.

Čestné občanství města Znojma pro HERBERTA FELIXE?

Znojemský Okružní spolek předložil organizačnímu odboru Městského úřadu ve Znojmě návrh na udělení čestného občanství města Znojma panu Herbertu Felixovi.

Občané se k tomuto návrhu mohou vyjádřit do 31. prosince 1999 a své stanoviska mohou zaslat přímě organizačnímu odboru. S konečnou platností budou na základě legislativních norem o udělení čestného občanství - jako ve všech ostatních případech - rozhodovat zastupitelé města.

Kdo to vlastně byl Herbert Felix a jakou úlohu ve vztahu ke Znojmě - jeho zasloužil?

Herbert Felix se narodil 9. července 1908 ve Znojmě jako syn podnikatele Friedricha Felixe, majitele konzervárny Löw a Felix. Rodina Felixů pochází původně z Francie, odkud se koncem 17. století přestěhovala do Znojma. Byla židovského původu a podle prvních dochovaných zpráv se zabývala výrobou kořalky. Koncem 18. století pak čten této rodiny založil ve Znojmě první primární učební konzervárnu, ve které se okurky nakládaly do známých pěstlivých sklenic. Tento muž se jmenoval Moritz Felix a byl dědečkem Herberta. Rodina Felixů však nepočítala k tuzemským - jedna z jejích větví zasáhla také na území Rakouska a dříve má Brana Kreiskyho, bývalého spolkového kancléře, muže, který postavil pozlačené Rakouško na ztýluky Evropy. Mimo jiné i do Skandinávie.

Po ukončení studií ve Vídni poslal dědeček Herberta Felixe na obchodní cestu právě na sever Evropy. V jarním Švédsku, v krajině zvané Skåne objevil Herbert vhodnou pro pěstování zeleniny a její zpracování. V roce 1918, těsně před Mnichovem, opustil třicetiletý Herbert Československo. Kromě jiného si sebou odvezl vojenskou knížku zveřejni na jméno podporučíka čsl. armády v záloze Herberta Felixe. Vešel sebou však i dědův recept na výrobu nakládaných okurek, který byl v té době přísně střeženým tajemstvím znojemského podnikání.

Za války se Herbert věnoval dodávkám konzervovaných potravin armádě a dosáhl četných výsledků. - Velmi důležitým rokem se pro něj stal rok 1943. Jednak sepsal své zkušenosti z podnikání a předal je vedení podniku, jednak odešel do Velké Británie, kde se přičinil do československé armády jako podporučík v záloze. V roce 1944 se zúčastnil vyhoštění v Normandii. Koncem války působil jako styčný důstojník mezi československou vládou a americkou armádou.

Po válce se vrátil do Švédska a vrhl se opět do práce. Začala velká cesta Herberta Felixe na evropský trh. V té době se osamostatnil a kromě Švédska začal podnikat i ve Finsku a Dánsku, kde vybudoval několik závodů. Nakonec se rozhodl investovat především v Rakousku. Jitř ne náho-

dou. Jeho bratranec Bruno Kreisky byl tehdy ve funkci ministra zahraničí. Rozvoj Felixova podniku byl velmi rychlý a expanzivní. Znojemské okurky se dostaly v té době například do Švédska do takové polohy, že poprvé převyžila nabídku.

Majetkové poměry v době velkého rozmachu firmy byly velmi složité, jak už to po finanční stránce ve sféře velkého podnikání bývá. FELIX padl do finančního bloku cukrovarnického giganta CARDO, ovšem figuroval v něm jako samostatný podnik. Firma vystavěla supermoderní závod v malém rakouském městečku Mettersburgu pod názvem FELIX-AUSTRIA. Zpracívky v Rakousku nebyly lehké, ale úspěch se nakonec dostal v podobě červené látky s atraktivními tvářemi a nálepkou Felix Tersten Kreichup tak výrazně, že do té doby v Evropě vysádlí "kobupá" Heinz počal mučení v zádech. V průběhu 60. let vybudoval koncern FELIX ještě několik závodů v SRN a také ve Švýcarsku.

V roce 1964 Herbert Felix svůj podnik prodal a stáhl se do pozadí. Žil ve švýcarském Ascónu a stal se vedoucím FAO jako expert OSN na přípravné využití zemědělských výstřelků. Zemřel v Řaně v roce 1973.

V každém případě tak mnoho v průběhu svého života zřemeslil pro občanství evropský zveř, že jej lze směle přirovnávat k Rafovi.

Okružní spolek zděkuje návrh na udělení čestného občanství města Znojma HERBERTU FELIXOVÍ takto:

1. Herbert Felix se stal podnikatelem sromatelným např. s Tomášem Rafov. Založil podnik (AB Felix), jehož výrobky oslávily nejen švédský trh, ale vyvážely se prakticky do celé Evropy. Ve spolupráci se svým bratrancem Bruno Kreiským založil prosperující odbočku, známou pod značkou Felix Austria, v Burgenlandu.

■ K Felixovi pozinko patří také jedna zvláštní. Druhá už je úplně jiná: není, ale se na starou stranu značka Olda Moritz. Jaká byla postava? Konec konců Felix. Konec Felix byl však také nějakou osobou znojemských okurek z počátku 20. let a byl tehdy naprosto odlišný jako osobní aplikací svého (ovšem) Ade vstal smělá dřív a kdy byl od svého odvětví? Ten znojemský se takhle těšil, nebo napal?

2. Herbert Felix nebyl české národnosti (jeho národností byla německá), přesto se aktivně zapojil do protifašistického odboje. Neváhal opustit podnik, který po jeho odchodu dosáhl neobyčejného rozměru, a vstoupil do československé zahraniční jednotky ve Velké Británii. Jako velitel důstojnické baterie se zúčastnil boje u Dunkerque.

3. V tomto kontextu považujeme Herberta Felixe za skutečného demokrata a Evropana. (Z dostupných materiálů zpracoval Anna Matuzová.)

■ Zdroj: Opatz Report

obr. 18 – Herbert Felix byl majitelem nejen okurkárny, která měla jako své logo známého černého kocoura, ale i úspěšně podnikal v dalších odvětvích potravinářského průmyslu. Jeho okurky byly dováženy např. až do Švédska a to v takové míře, že poptávka převyšovala nabídku.

obr. 19 – Pohled na bývalou synagogu.(Divišovo náměstí)

obr. 20 – Fotografie zachycuje Divišovo náměstí, dnešní nám. Svobody, když zde ještě stávala synagoga.

obr. 21 – Fotografie zachycuje Divišovo náměstí, dnešní nám. Svobody, když zde ještě stávala synagoga.

obr. 22 – Zbytky synagogy zničené v r. 1938

obr. 23 – Pohled na interiér synagogy.

obr. 24 – Německý dům.

12 Literatura a prameny

12.1 Literatura

Archiv města Znojma: Listiny 1281-1862

Auer, J., Vypuzení Židů ze Znojma roku 1454, in: sborník „ Od Horácka k Podyjí “, č.7-8, roč. IV., 1927

Einhorn H., Geschichte der Juden in Znaim IN: Die Juden und Judengemeinden Mahrens in Vergangenheit und Gegenwart, ed. Hugo Gold, Redigiert von Dr. B. Wachstein, Wien. Brünn 1929

Fiedler J., Židovské památky v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1992, s. 179

Fučík B., Říjen 1938 ve Znojmě in: Nacistická okupace Znojemska, Znojmo: OVČSB, Znojmo 1979, s.9

Gold H., Geschichte der Juden In Znaim in: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, Brünn 1929

Juden in Mähren, Judengemeinden in Südmähren, Zusammengetragen und verfasst von Gerhard Hanak

Pěkný T., Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 2001, s. 36

Polesný K., Znojemští Židé ve 14. stol. In: sborník „ Od Hanácka k Podyjí“, č. 6-8, roč. V.,1927/28

Reich I., Náhrobky židovského hřbitova ve středověku ve Znojmě, Chevra Kadiša, Znojmo 1932

Šedinová J., Židé v Čechách a na Moravě in Židé dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005

Richter K., Sudety, agentura FAJMA, Praha 1994

12.2 Internet

Ferialverbindung, [online],[cit. 2008-6-12],dostupný z <http://www.de.wikipedia.org>

Historie Znojemského pivovarnictví, [online], [cit. 2008-6-12]. Dostupný z http://www.pivovary.info/prehled/hostan/hostan_h.htm

Hugo Lederer, [online],[cit. 2008-6-12]. Dostupný z http://de.wikipedia.org/wiki/Hugo_Lederer

Znojmo-synagoga, [online],[cit. 2008-6-12]. Dostupný z [http:// www.zanikleobce.cz/](http://www.zanikleobce.cz/)

Židé ve Znojmě. [online]. [cit. 2008-4-12]. Dostupný z <http://znojmcity.cz/>

13 Shrnutí

Práce podává přehled dějin vývoje znojenské židovské obce. První část je věnována seznámení s historií Židů na Moravě, neboť zde průběh dějin Židů není zcela identický s vývojem v Čechách. Sehrála tu významnou roli odlišná politická situace a také větší vazba na Rakousko. Po úvodních kapitolách se práce již zcela zaměřuje na oblast Znojma, která je tímto zasazená do širšího historického rámce. Smyslem čehož je poukázat na fakt, že téměř vždy jsou určité regionální podmínky odrazem situace národní. Důležitým mezníkem ve znojenské historii je bezesporu rok 1454, kdy dochází k vypuzení Židů ze Znojma. Tato nepříznivá situace, však ještě neznamenal pro židovské obyvatelstvo takovou katastrofu jako druhá světová válka. Jejímž následkem bylo, že k takovému rozmachu židovstva, jakými jsme svědky v minulosti již ve Znojmě nikdy nedošlo. Téma Židů ve Znojmě by rozhodně potřebovalo hlubší výzkum, který by však vyžadoval dlouhodobě náročnou badatelskou činnost, neboť dnes již máme dochováno jen minimální počet dokumentů, a není tudíž jednoduché dohledat bližší informace.